

and literature throughout life); andragogical model of adult learning personality. Also, we determined the level of professional competence of teachers. Psycho-pedagogical support of the above categories of professional competence of teachers we examined through the mechanisms of self personality of the teacher. Its main objectives are defined as follows: 1) motivation to philologist samoravitiyu professional competence on the basis of changes in his relationship to his professional activities, and 2) the formation of a positive personal and professional self-concept, and 3) the creation of alternative models and programs for the development of professional competence, 4) stimulation self-projection of self-development of professional competence.

Keywords: psychological and pedagogical assistance for the development of professional competence of the teacher-scholar, humanization of the educational process, case-technologies, technologies self-proekt, self-identity, the level of professional competence.

Стаття надійшла до редакції 19.11.2013 р.
Статтю прийнято до друку 26.11.2013 р.
Рецензент: доктор педагогічних наук, професор
Гура О.І.

УДК : 373.2.01

РОЗВИТОК КРЕАТИВНОГО МИСЛЕННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ІНТЕГРОВАНОЇ МИСТЕЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Саламатіна Н.Ю.,

Постановка проблеми. Проблема творчого розвитку особистості у сучасному світі все більше набуває актуальності. Для того щоб адаптуватися до нових умов, людина повинна активізувати творчий потенціал, розвивати і проявляти свої потенційні здібності, креативність. Соціальний запит на особистість, здатну до креативного мислення, відображений у законодавчих актах із проблем розвитку освіти, в яких наголошується на перспективах формування неповторної унікальної людини, що здатна творити. Значний потенціал для розвитку креативного мислення закладений у естетичному розвитку як невід'ємній складовій освіти. Його роль у становленні творчої особистості визначена нормативними документами, де зазначається, що естетичне виховання є важливим засобом задоволення творчих запитів кожної людини, забезпечує тривалу продуктивну діяльність та сприяє найповнішому розкриттю потенційних можливостей. Протягом перших шести років у дитини існує потреба у формуванні і цілеспрямованому розвитку таких важливих складових творчих здібностей, як енергопотенціал, психомоторика, мислення, уява та почуття. Розвитку креативної, життєтворчої особистості у процесі мистецької діяльності сприяють притаманні старшим дошкільникам: відкритість до всього нового, допитливість, емоційність, цілісність сприйняття, яскрава уява, образність мислення, ріст самостійності і критичності мислення, активне ставлення до дійсності, що їх оточує, підвищена реактивність, готовність до дії. До того ж, у базовому компоненті дошкільної освіти зазначено, що поряд із функціональною підготовкою за роки дошкільної освіти діти мають набути достатній особистий досвід самовираження у творчих видах завдань.

На думку психологів, дошкільний вік є сензитивним для розвитку образного мислення, уяви, психічних процесів, які становлять основу творчої діяльності та креативного мислення. Зростають фізичні можливості, розширюються потреби, змінюються види і форми діяльності, закладаються основи вольової сфери, елементи свідомості та самосвідомості, відбуваються значні зміни у спілкуванні дитини з дорослими та однолітками. Відповідно, творчий розвиток і розвиток креативного мислення – одне з головних завдань дошкільного виховання.

Аналіз досліджень і публікацій. Питання розвитку креативних здібностей, зважаючи на актуальність, знайшли відображення у численних працях науковців. Учені досліджували зазначену проблему в процесі вивчення принципів творчої самодіяльності, активності самої людини (С. Рубінштейн [11, с.115], А. Маслоу [9, с. 82]); вивчення суб'єкта діяльності, виділення активного ставлення людини до оточуючого світу і самого себе (А. Брушлінський [2, с. 72]); формування творчого інтегративного мислення учнів (Д. Беррі, Д. Бродбент, Д. Захаров, В. Ільченко, А. Карпов) [7, с. 12].

Мета статті – теоретично обґрунтувати проблему розвитку креативного мислення у дітей старшого дошкільного віку засобами інтегративної мистецької діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Від самого народження дитина освоює світ речей, емоцій та характерів, навчається, створює нові ігри, казки, малюнки, пісні і танці – тобто змінює, творчо перетворює навколишній світ за власної ініціативи.

Спираючись на підхід у вітчизняній психології, творчість у широкому значенні трактується як будь-яка практична чи теоретична діяльність людини, в якій виникають нові (принаймні для суб'єкта діяльності) результати (знання, рішення, способи дії, матеріальні продукти) [1].

Представники сучасної педагогіки та психології (А. Брушлицький, О. Леонт'єв, К. Платонов, О. Тихомиров [2, с. 64]) розглядають «мислення» як наочно-дійове, образне, абстрактно-логічне. Але, узагальнюючи роботи психологів, можна сказати, що розподіл мислення на три цих види можливий лише в плані наукової абстракції, а на практиці – це складний безперервний процес, який залежить від багатьох складових.

Розглянемо поняття «мислення» з точки зору психологічної науки. У сучасній психології поняття «мислення» розглядають як психічний процес пошуків та відкриттів нового, істинного, глибинного внаслідок аналізу та синтезу навколишньої дійсності [11, с. 124]. У процесі мислення ми пізнаємо світ узагальнено та опосередковано (через слово). При цьому важливе значення мають зв'язки між предметами та явищами.

Мислення – це інтелектуальна й практична діяльність, оскільки поєднує в собі пізнання і творче перетворення образів і уявлень, зафіксованих у пам'яті. Це завжди активна зміна діяльності внаслідок розумової праці [9, с. 29].

Креативність (лат. *creo* – творити, створювати) – термін, яким визначаються творчі здібності індивіда і характеризуються здатністю до продукування принципово нових ідей та входять в структуру обдарованості в якості незалежного фактора. Раніше у літературі використовувався термін «творчі здібності», однак пізніше почав витіснятися мовним запозиченням з англійської мови (*creativity, creative*). В українській мові, на думку професора І. Мілославського [6, с. 115], термін «креативний» означає творчість, що «не тільки висуває ідеї, але й доводить їх до конкретного практичного результату». А слово «творчий» залишається зі своїм вихідним значенням, що не розрізняє діяльність результативну й, навпаки, безрезультатну. Креативність може проявлятися в мисленні осіб, в їх трудовій діяльності; створених ними творів мистецтва та інших продуктів матеріальної та духовної культури.

Російський психолог Є. Ільїн відзначає, що креативність розглядається у вузькому і широкому значенні. Креативність у вузькому значенні – це дивергентне мислення (точніше, операції дивергентної продуктивності, за Дж. Гілфордом [3, с. 256]), відмінною особливістю якого є готовність висувати безліч правильних ідей щодо одного і того ж об'єкту. Креативність у широкому сенсі слова – це творчі інтелектуальні здібності, в тому числі здатність оновлювати досвід, здатність породжувати оригінальні ідеї в умовах вирішення та постановки проблем, а також здатність формулювати гіпотези щодо елементів ситуації та здатність відмовлятися від стереотипних способів мислення [5, с. 158].

У сучасній психолого-педагогічній науці проблеми креативності як творчої здібності і якісної характеристики особистості розглядало багато дослідників: С. Рубінштейн [11, с. 115], А. Маслоу [10, с. 82] (принципи творчої самодіяльності, активність самої людини); А. Брушлінський [2, с. 72] (вивчення суб'єкта діяльності, виділення активного ставлення людини до оточуючого світу і самого себе); Д. Беррі, Д. Бродбент,

Д. Захаров, В. Ільченко, А. Карпов (формування творчого інтегративного мислення в учнів у загальноосвітній школі) [7, с. 12].

Особливості і переваги формування креативного мислення засобами різних видів мистецтва розглянуті в працях: М. Головіної, Д. Ковалевського, О. Кабкової, Л. Мун, О. Торишелової (естетична спрямованість, інтеграційний підхід); Л. Венгер, О. Дьяченко, Р. Жуковської, О. Запорожця, Н. Михайленко, В. Мухіної, Н. Фоміної (музика, театр, рольова гра, літературна творчість, хореографія в дошкільному і молодшому шкільному віці); І. Абаєвої, Р. Арнхейма, Н. Ветлугіної, Т. Комарової, Б. Неменського, Б. Едварда (образотворче мистецтво) [7, с. 13].

Видатний російський педагог Лернер [8, с. 69] розглядає розвиток креативних здібностей у дітей як передачу їм досвіду творчої діяльності, виділяючи такі процесуальні риси, як самостійне перенесення раніше засвоєних знань та вмінь у нову ситуацію, бачення нової проблеми у знайомих, стандартних умовах; бачення нової функції знайомого об'єкта; усвідомлення структури об'єкта; пошук альтернативи рішення або способу розв'язання; комбінування раніше відомих способів розв'язання проблемних завдань у новий спосіб.

Розглянемо поняття «інтегрована мистецька діяльність». Це поняття найчастіше визначається як поєднання декількох видів мистецтв, взаємопроникнення одного виду в інший. Інтеграція передбачає об'єднання музики, художньої літератури, зображального мистецтва, тому що вони мають виразно-зображувальні засоби.

Дуже схоже за змістом і поняття «синтез мистецтв», яке розглядається як органічне з'єднання різних мистецтв або видів мистецтва в художнє ціле, яке естетично організовує матеріальне і духовне середовище буття людини. Поняття «синтез мистецтв» має на увазі створення якісно нового художнього явища, що не зводиться до сукупності компонентів.

Творчі, креативні люди часто використовують синтез мистецтв: у процесі заглиблення в тему людина може «почути музику картини» або аромат музики, тобто один вид творчої діяльності викликає у неї певні художні асоціації, ідеї щодо створення витворів, які належать до іншого виду мистецтва або об'єднують декілька. Таке явище носить назву «синестезія». Синестезія означає «синтезування почуттів», стан, при якому відчуття однієї модальності (наприклад, слухання музики) викликає відчуття іншої модальності (наприклад, світловідчуття). Кольоровим слухом володіли багато видатних музикантів (Моцарт, Бетховен, Вагнер, Римський-Корсаков, Шуман, Скрябін, Асаф'єв).

Р. Ділтс відносить синестезію до базових креативних процесів, а створення в процесі творчої діяльності «мультисенсорних карт» проблемного простору розглядає як один із способів розвитку і управління креативністю [5, с. 175].

Як зазначає Т. М. Голінська, теоретична база та накопичений досвід з різних видів мистецтва сприяє естетичному розвитку молодших школярів засобами інтегративної мистецької діяльності. Підкреслюється, що взаємодія видів мистецтв обумовлена їх естетичною природою, генетичною, морфологічною й ідейно-моральною спільністю, єдиними законами художнього мислення, діалектикою людського пізнання. Поєднання елементів мистецтв у процесі осмислення художнього твору (музики, поезії, живопису, вистави тощо) вимагає цілісного його бачення [4, с. 12].

Розвиток креативного мислення дітей – це одне із важливих завдань, поставлених перед педагогами (в тому числі і дошкільної ланки освіти). Вирішенням цих завдань інтенсивно займається педагогічний колектив Хортицького центру в межах впровадження нової Концепції дошкільного виховання та згідно з новою базовою програмою Міністерства освіти і науки України з розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі».

З метою виявлення стану розвитку креативного мислення дітей старшого дошкільного віку було використано методика креативності Ф. Вільямса, адаптовану О. Тунік. Вибір даної методики був обумовлений тим, що обрані тести є надійним, валідним інструментом і не вимагає великих витрат часу і сил для проведення та обробки даних. Ця методика складається з набору тестів: тесту дивергентного (творчого) мислення, а також тесту креативності Вільямса, які призначені для оцінки батьками і педагогами тих же факторів, що характеризують творчих дітей.

Результати первинної діагностики:

1. Тест креативності для дітей – 44% (середній рівень);
2. Анкетування батьків за шкалою Вільямса – 55% (середній рівень);
3. Анкетування педагогів за шкалою Вільямса – 39% (середній рівень).

Наведені дані свідчать про те, що розвиток креативного мислення дітей дошкільного віку в цілому відповідає середньому рівню.

Упродовж року з дітьми старшого дошкільного віку проводилась систематична робота з розвитку креативного мислення, в рамках діяльності художньо-естетичного гуртка.

Гурткові заняття були побудовані на основі досвіду Л.М. Шульги з розвитку творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку. Заняття у гуртку проводилися 2 рази на тиждень. Вихідною умовою ефективного розвитку креативного мислення старших дошкільників на заняттях було визначено стимулювання зацікавленості всіх учасників навчально-виховного процесу до занять мистецькою діяльністю.

Заняття були побудовані за певною структурою, яка передбачала виділення трьох основних етапів: підготовчого, пізнавального та завершального.

На підготовчому етапі відбувається психологічне входження дитини у тему заняття, яке може бути у вигляді прослуховування музики або співу пісеньки, розгляду картини, у вигляді гри, розповіданні казки, психогімнастичних етюдів тощо.

Обов'язковим елементом підготовчого етапу виступає психогімнастика, яка дає змогу старшим дошкільникам розуміти красу світу і любов до нього, вчить дітей відчувати зв'язок між собою і оточуючим світом, виховує бажання відчувати і розуміти оточуючий світ як самого себе, розвиває здатність дитини відчувати образ, розвиває творчу уяву, вчить перевтілюватися і входити в образ.

Гімнастичні вправи можуть супроводжуватися музичними творами. Яскравим прикладом застосування елементів психогімнастики виступає вправа «Я – листячко», яку доречно виконувати під музику П.І. Чайковського «Жовтень». Ця вправа вчить дітей рухатися повільно, плавно, нагадуючи останній вальс осіннього листа. Відчуття, що виникають під час виконання вправи, допомагають дитині відтворити свій власний образ предмета, явища, рослини або тварини, наділити його певним характером, настроєм, почуттям. Діти старшого дошкільного віку із задоволенням перевтілюються в образ і демонструють не лише його особливості, але й особливості настрою.

Пізнавальний етап був спрямований на ознайомлення з темою та основними завданнями заняття, а також навчання технічним прийомам та способам виконання практичної роботи. Для цього ефективно використовуються моделі та алгоритми, схеми і конструкції, розвиваючі ігри та вправи, що не тільки допомагає запам'ятати процес зображення, але і приводить дітей в стан творчого підйому і бажання творити.

Завершальний етап заняття присвячується завершенню розпочатої на початку заняття казки або гри, що ілюструється творчими роботами дітей. Відбувається вирішення проблеми, поставленої на початку заняття. Ефективною формою презентації дитячих робіт з елементами аналізу була визначена організація виставки.

Кожна дитяча робота оцінюється тільки позитивно, коректні зауваження можливі тільки під час роботи. Важливим моментом у кінці заняття є настрій дитини, її емоційний стан.

Ефективність впровадженої програми розвитку креативного мислення підтверджується результатами повторного діагностування дітей старшого дошкільного віку, їх батьків та педагогів, яке показало підвищення показників, які відстежувалися. Так, рівень сформованості креативності дітей підвищився на 13%, анкетування батьків показало підвищення результативності занять на 3%, анкетування педагогів – на 8%.

Також результати діагностування показали, що запропонована програма сприяє розвитку не лише художньо-естетичних здібностей дітей, а й сприяє розвитку психічних процесів, розвиває творчі здібності та креативне мислення.

Отже, програма розвитку креативного мислення дітей старшого дошкільного віку спрямована на формування в учнів особистісно-ціннісного ставлення до дійсності та мистецтва, розвиток загальних та спеціальних здібностей, художньо-образного мислення, стимулювання творчого потенціалу особистості, формування базових ком-

петенцій і здатності до художньо-творчої самореалізації, виховання потреби в духовному самовдосконаленні.

Література

1. **Большой психологический словарь** / Под ред. Б. Г. Мещерякова, В. П. Зинченко. – СПб. : Прайм-Еврознак ; М. : ОЛМА-ПРЕСС, 2004. – 666 с. 2. **Брушлинский А. В.** Субъект: мышление, учение, воображение / А. В. Брушлинский. – М. – Воронеж : Институт практической психологии, 1996. – С. 256 3. **Гилфорд Дж.** Три стороны интеллекта. / Дж. Гилфорд. – М., 1969. – С. 531. 4. **Голінська Т. М.** Естетичний розвиток молодших школярів засобами синтезу мистецтв: автореферат дисертації на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук: спец. 13.00.07 – «Теорія та методика виховання» / Т. М. Голінська. – Херсон, 2005 – С. 23. 5. **Ильин Е. П.** Психология творчества, креативности, одаренности / Е. П. Ильин. – СПб: Питер, 1999. – С. 390 6. **Креативный или творческий?** [Электронный ресурс] / Милославский И. Г. // Вести – 2009. – 27.04. – Режим доступа : <http://www.izvestia.ru/news/347962> 7. **Лейтес Н.С.** Возрастная одарённость школьников / Натан Семенович Лейтес // Прикладная психология и психоанализ. – 2002. – №2. – С. 60-74. 8. **Лернер И. Я.** Дидактические основы методов обучения / Исаак Яковлевич Лернер. – М.: Педагогика, 1981. – С. 101 9. **Матюшин А. М.** Концепция творческой одаренности / А. М. Матюшин // Вопросы психологии. – 1989. – №6. – С. 29. 10. **Маслоу А.** Мотивация и личность / А. Маслоу – СПб. : Евразия, 1999. – С. 207 11. **Психологические науки в России XX столетия: проблемы теории и истории/** Под ред. А.В. Брушлинского. – М. : Институт психологии РАН, 1997. – С. 164-367. 12. **Рубинштейн С.** Основы общей психологии психології / Сергій Леонідович Рубінштейн – СПб. : Пітер, 2000. – С. 248.

References

1. **Bol'shoj psihologicheskij slovar'** / Pod red. B. G. Meshherjakova, V. P. Zinchenko. – SPb. : Prajm-Evroznak ; M. : OLMA-PRESS, 2004. – 666 s. 2. **Brushlinskij A. V.** Sub#ekt: myshlenie, uchenie, voobrazhenie / A. V. Brushlinskij. – M. – Voronezh : Institut prakticheskoy psihologii, 1996. – S. 256 3. **Gilford Dzh.** Tri storony intellekta. / Dzh. Gilford. – M., 1969. – S. 531. 4. **Golins'ka T. M.** Estetichnij rozvitok molodshih shkoljariv zasobami sintezu mistectv: avtoreferat disertacii na zdobuttja nauk. stup. kand. ped. nauk: spec. 13.00.07 – «Teorija ta metodika vihovannja» / T. M. Golins'ka. – Herson, 2005 – S. 23. 5. **Il'in E. P.** Psihologija tvorcestva, kreativnosti, odarennosti / E. P. Il'in. – SPb: Piter, 1999. – S. 390 6. **Kreativnyj ili tvorcheskij?** [Jelektronnyj resurs] / Miloslavskij I. G. // Vesti – 2009. – 27.04. – Rezhim dostupa : <http://www.izvestia.ru/news/347962> 7. **Lejtes N.S.** Vozrastnaja odarjonnost' shkol'nikov / Natan Semenovich Lejtes // Prikladnaja psihologija i psihoanaliz. – 2002. – №2. – S. 60-74. 8. **Lerner I. Ja.** Didakticheskie osnovy metodov obuchenija / Isaak Jakovlevich Lerner. – M.: Pedagogika, 1981. – S. 101 9. **Matjushin A. M.** Koncepcija tvorcheskoj odarennosti / A. M. Matjushin // Voprosy psihologii. – 1989. – №6. – S. 29. 10. **Maslou A.** Motivacija i lichnost' / A. Maslou – SPb. : Evrazija, 1999. – S. 207 11. **Psihologicheskie nauki v Rossii XX stoletija: problemy teorii i istorii/** Pod red. A.V. Brushlinskogo. – M. : Institut psihologii RAN, 1997. – S. 164-367. 12. **Rubinshtejn S.** Osnovy obshhej psihologii psihologії / Sergij Leonidovich Rubinshtejn – SPb. : Piter, 2000. – S. 248.

Саламатіна Н.Ю. Розвиток креативного мислення дітей старшого дошкільного віку засобами інтегрованої художньої діяльності

У статті розглядається проблема творчого розвитку особистості у сучасному світі. Здійснено аналіз досліджень, присвячених формуванню творчого інтегративного мислення учнів, їх творчої самодіяльності та активності. Розглянуто поняття «креативність» у вузькому та широкому значенні. Зазначено, що креативність визначають як термін, яким визначаються творчі здібності індивіда і характеризуються здатністю до продукування принципово нових ідей та входять в структуру обдарованості в якості незалежного фактора. Розкриті особливості і переваги формування креативного мислення засобами різних видів мистецтва. Розглянуто особливості розвитку креативних здібностей у дітей через передачу їм досвіду творчої діяльності, виділяючи такі процесуальні риси, як самостійне перенесення раніше засвоєних знань та вмій у нову ситуацію, бачення нової проблеми у знайомих, стандартних умовах, бачення нової функції знайомого об'єкта, усвідомлення структури об'єкта, пошук альтернативи рішення або способу розв'язання, комбінування раніше відомих способів розв'язання проблемних завдань у новий спосіб. Визначено доцільність використання інтегративної мистецької діяльності з метою розвитку креативного мислення дітей старшого дошкільного віку засобами інтегрованої художньої діяльності в умовах Хортицького національного навчально-реабілітаційного багатопрофільного центру.

Ключові слова: креативність, креативне мислення, синестезія, інтегративна мистецька діяльність.

Саламатина Н.Ю. Развитие креативного мышления детей старшего дошкольного возраста средствами интегрированной художественной деятельности

В статье рассматривается проблема творческого развития личности в современном обществе. Осуществлен анализ исследований, которые посвящены формированию творческого интегративного мышления у учащихся, их творческой самодеятельности и активности. Рассмотрено понятие «креативность» в узком и широком смысле. Отмечено, что креативность определяют как термин, которым определяются творческие способности индивида и характеризуются способностью к продуцированию принципиально новых идей и входящие в структуру одаренности в качестве независимого фактора. Раскрыты особенности и преимущества формирования креативного мышления средствами разных видов искусства. Рассмотрены особенности развития креативных способностей у детей в процессе передачи им опыта творческой деятельности, выделяя такие процессуальные черты, как самостоятельный перенос ранее усвоенных знаний и умений в новую ситуацию, видение новой проблемы в знакомых, стандартных условиях; видение новой функции знакомого объекта, осознание структуры объекта, поиск альтернативного решения, комбинирование ранее известных способов решения проблемных вопросов новым способом. Определена целесообразность использования интегративной художественной деятельности с целью развития креативного мышления детей старшего дошкольного возраста средствами интегрированной художественной деятельности в условиях Хортицкого национального учебно-реабилитационного многопрофильного центра.

Ключевые слова: креативность, креативное мышление, синестезия, интегративная художественная деятельность.

Salamatina N.Yu. The creative thinking development of the preschool aged children by integrated art activities.

The article presents the problem of creative personality development in the modern society. Realized the analysis of investigations which are dedicated to the forming of the preschool aged children's integrative thinking and their amateur performances and activity. The concept «creativity» as been considered in narrow and general senses. It is noted that «creativity» is used as the concept for definition of creative capabilities of a person, is marked by ability to producing new ideas and is included into the structure of cleverness as the independent factor. The peculiarities and advantages of creative thinking forming by different art forms means are represented. Viewed the peculiarities of child's creative capabilities in the process of the creative activity experience disposal, marked out such processual aspects as: self-consistent transfer of previously adopted knowledge to the new situation, vision of a new problem in known and standard conditions, finding new functions of the known object, searching of an alternative solution, combination of previously known methods of solutions with new methods. Determined the practicability of integrative art activities using, for the purpose of preschool age children's creative thinking development by means of integrated art activities in the conditions of the Khortitsky national educational rehabilitational multispecialised center.

Key words: creativity, creative thinking, synesthesia, integrative art activity.

Стаття надійшла до редакції 5.12.2013 р.

Стаття прийнято до друку 11.12.2013 р.

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор
Аносов І.П.